

TARPTAUTINĖ MOKSLINĖ KONFERENCIJA „LIETUVOS III SEIMAS – 1926–1927 IŠBANDYMŲ METAI“

1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, praeitais dviem dešimtmečiais daug dėmesio buvo skiriama Lietuvos kaip valstybės istorijai, konkrečiai jos parlamentarizmo istorijos tyrimams. Įžengus į trečiąjį atkurtos nepriklausomybės dešimtmetį galima konstatuoti, kad tiriant Lietuvos Respublikos Seimų istoriją nuveikta tikrai daug, tačiau liko nemažai kai kurių spragų, neatsakytų klausimų, tirtinų praeities problemų. Viena jų – tai politinės santvarkos pasikeitimas Lietuvoje 1926–1927 m., įvykęs dėl karinio valstybės perversmo 1926 m. gruodžio 17 d., Trečiojo Seimo kadencijos metu. Minint 1926 m. išrinkto Lietuvos III Seimo 85 metines ir siekiant skatinti visuomenės domėjimąsi parlamentarizmo istorija, atvirai keistis nuomonėmis, vertinimais bei išvalgomis svarbiais visuomeninės ir valstybinės raidos klausimais, – visai šiai kompleksinei problematikai nagrinėti buvo skirta tarptautinė mokslinė konferencija, kurią 2011 m. pabaigoje organizavo Vilniaus universitetas kartu su Lietuvos Respublikos Seimu.

Konferencija pavadinimu „Lietuvos III Seimas – 1926–1927 išbandymų metai“ įvyko 2011 m. gruodžio 9 d. Lietuvos Respublikos Seimo rūmuose, Kovo 11-osios salėje. Nors apie 1926–1927 m. įvykius Lietuvoje istorikai yra rašę ir paskelbę atskirų straipsnių, kol kas trūksta apibendrinamųjų veikalų, visuminio vaizdo šia tematika. Dėl to buvo moksliskai aktualu specialiai koncentruotai padaryti tų metų politinės situacijos Lietuvoje pjūvį, atskleidžiant istoriografiškai ano laikotarpio problemas, naujai įvertinti, palyginti tarpukario Lietuvos parlamentarizmo likimą gretimų šalių ir europiniame kontekste.

1926–1927 m. veikęs Lietuvos III Seimas istoriografijoje ir politinėje literatūroje, apibendrinamuosiuose Lietuvos istorijos veikaluose ir vadovėliuose yra minimas, vienaip ar kitaip aptariamas, tačiau jo veikla ir toliau reikalautų kryptingų analitinių tyrimų ir svarstymų platesniame istoriniame kontekste. Dėl to į konferenciją, be Lietuvos mokslininkų, remiant Lietuvos mokslo tarybai, buvo pakviesti ir tyrinėtojai iš užsienio: Latvijos, Estijos, Lenkijos, Rusijos, Čekijos. Konferencijos organizatoriai siekė sudaryti galimybes pateikti įvairių kartų istorikų ir politinės raidos tyrinėtojų požiūrius į 1926–1927 m. politinę situaciją Lietuvoje, įvairialypes traktavimo dimensijas. Tai prisidėtų prie naujų istorinių naratyvų konstravimo, kuris, deja, dažnai lieka labai vienpusiškas. Mat neretai vyrauja 1926 m. gruodžio 17 d. valstybės perversmo Lietuvoje apologetika, o iš kitos pusės – išlieka gajūs vertinimai vadovaujantis komunistinėmis ideologemomis.

Konferenciją atidarė Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pirmininkas, Seimo narys dr. Arvydas Anušauskas. Jis pažymėjo III Seimo ypatingumą. Konferencijai sveikinimo žodį tarė Seimo Pirmininko pavaduotojas Česlovas Juršėnas ir savo kalboje pateikė įdomių istorinių detalių, išvalgų ir apibendrinimų parlamentarizmo klausimais, praėjus 85 metams po III Seimo išrinkimo ir jo darbo pradžios. Konferenciją organizatorių vardu taip pat pasveikino Vilniaus universiteto docentas dr. Saulius Kaubrys. Padaręs trumpą III Seimo istorinę apžvalgą, jis palinkėjo konferencijos dalyviams kūrybingo darbo ir vaisingų nuomonių mainų. Paskui buvo skaitomi

pranešimai, kurių iš viso buvo 17. 11 iš jų – Lietuvos pranešėjų ir 6 – iš užsienio valstybių. Pateikiame pranešėjų sąrašą pagal jų eiliškumą konferencijos programoje:

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras prof. habil. dr. Bronislovas Genzelis,

Vilniaus universiteto profesorius dr. Vytautas Radžvilas,

Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto dekanas prof. dr. Zenonas Butkus,

Lietuvos edukologijos universiteto lektorius dr. Mindaugas Tamošaitis,

Klaipėdos universiteto profesorius dr. Vyngantas Vareikis,

Maskvos valstybinio M. V. Lomonosovo universiteto doktorantė Marija Pavlova (Rusija),

Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos ambasadorius ypatingiems pavedimams prof. habil. dr. Alfonsas Eidintas,

Vytauto Didžiojo universiteto docentas dr. Jonas Vaičenonis,

Mikalojaus Koperniko universiteto profesorius habil. dr. Waldemar Rezmer (Lenkija),

Vilniaus universiteto doktorantė Vilma Bukaitė,

Latvijos universiteto profesorius dr. Ēriks Jēkabsons (Latvija),

Vytauto Didžiojo universiteto docentas dr. Saulius Pivoras,

Prahos Karolio universiteto docentas PhDr. Luboš Švec (Čekija),

Talino universiteto Istorijos instituto vyr. mokslo darbuotojas dr. Magnus Ilmjärv (Estija),

Mikalojaus Koperniko universiteto docentė dr. Małgorzata Strzelecka (Lenkija),

Vilniaus universiteto docentas dr. Arūnas Vyšniauskas,

Vilniaus universiteto docentas dr. Algis Povilas Kasperavičius.

Konferencijoje išklausti pranešimai tematiškai apėmė daugelį istoriškai reikšmingų dalykų, antai: kaip valdžia III Seime tapo opozicija (M. Tamošaitis); ką veikė Zigmas Toliušis III Seime (A. P. Kasperavičius); koks buvo Antano Smetonos vaidmuo 1926–1927 m. įvykiuose (A. Eidintas); kaip tada elgėsi Lietuvos kariuomenė (J. Vaičenonis); kaip politinę ir karinę situaciją Lietuvoje 1926 m. vertino Lenkijos

karinė žvalgyba (W. Rezmer); kaip valstybės perversmą Lietuvoje 1926 m. traktavo Latvija (Ē. Jēkabsons); kaip perversmą ir jo pasekmes vertino Švedijos diplomatai (S. Pivoras); kokius atgarsius Lietuvoje įvestas autoritarinis režimas sukėlė Čekoslovakijoje (L. Švec). B. Genzelis aptarė Lietuvą tarpukario Europos režimų kontekste, Z. Butkus nagrinėjo santykių tarp vidinės raidos ir išorės veiksnių Baltijos valstybėse, o M. Ilmjärv aptarė šią problematiką nagrinėdamas Estiją, kurioje valstybės perversmas įvyko 1934 m. V. Vareikis analizavo lietuviškąjį veiksnių Klaipėdos krašte 1923–1927 m. Buvo galima išgirsti ir apie tai, kaip 1926 m. įvykiai vaizduojami Lietuvos istorijos vadovėliuose (A. Vyšniauskas). O M. Strzelecka padarė pranešimą, koncentruodama dėmesį į tai, kaip keitėsi 1926 m. valstybės perversmą Lenkijoje įvykdžiusio J. Pilsudskio įvaizdis XX a. antrosios pusės lenkiškuose istorijos vadovėliuose. Vertingų pastebėjimų praeities vertinimo klausimais savo pranešime pateikė V. Radžvilas. Lenkijos ir Lietuvos santykius aptariamam laikotarpiu specialiai nagrinėjo dvi doktorantės – viena iš Vilniaus universiteto (V. Bukaitė), kita – iš Maskvos valstybinio M. V. Lomonosovo universiteto (M. Pavlova).

Konferencijos pabaigoje vyko diskusija ir buvo pateikta vertinamojo, patikslinamojo ir dar kitokio pobūdžio pastabų dėl nagrinėtų istorinių problemų. Diskusijoje pasisakė tiek klausytojai, tiek pranešėjai: Romualdas Ozolas, Gintaras Songaila, Audronė Veilientienė, Nikolajus Medvedevas, Algis Povilas Kasperavičius, Vyngantas Vareikis ir kiti. Apibendrinimo ir užbaigė konferencijos diskusiją vienas iš popietinio posėdžio pirmininkaujančiųjų – Bronislovas Genzelis. Jis pasiūlė išleisti konferencijos medžiagą atskiru leidiniu.

Konferencijos pranešimų pagrindu parengtus straipsnius ir kitą medžiagą, iš tikrųjų planuojama publikuoti atskiru rinkiniu, kuris atspindėtų daugelio autorių požiūrius ir leistų į 1926–1927 m. politinę situaciją pažvelgti multiperspektyviškai tiek vidinės politinės raidos lygmeniu, tiek svarbiais tarptautiniais aspektais. Taip būtų sudaryta galimybė geriau įprasinti esminį nepriklausomos Lietuvos po-

litinės santvarkos pasikeitimą, įvykusį prieš de-
vynis dešimtmečius, kai jau faktiškai nebelieka
gyvų to laikotarpio liudininkų. Tokiomis sąly-
gomis istorikams tenka svarbiausias vaidmuo
analizuojant praeities problemą, kuri gali būti
svarbi ir mūsų dienų Lietuvos visuomenei, o
taip pat gretimose valstybėse gilesnio ir platesnio
istorinio supratimo požiūriu.

Savaime suprantama, konferencijos me-
džiagos veikalo išleidimas ne tik papildytų
akademinę istoriografiją, bet ir pagerintų šios
problematikos studijavimą aukštosiose moky-
klose, sudarytų daugiau galimybių plačiau
visuomenei gilintis į svarbią praeities epochą.
Taip pat galėtų pasitarnauti ir būsimiesiems
mokyklinių istorijos vadovėlių autoriams, ku-
rie turėtų atsižvelgti į naujausius istorikų tyri-
nėjimus. Apie tai buvo kalbama konferencijos
diskusinėje dalyje.

Antai, pasisakydama diskusijoje dr. A. Veil-
tentienė, Kauno technologijos universiteto mu-
ziejaus vedėja, atkreipė dėmesį, kad daugelyje
istorijos vadovėlių 1926 m. gruodžio 17 d.
karinio perversmo pagrindiniu organizatoriū-
mi klaidingai laikomas pulkininkas Povilas
Plechavičius. O iš tikrųjų, pasak kalbėtojos,
perversmo planą paruošė pulkininkas Vladas
Skorupskis. Jis jau vėliau, būdamas Lietuvos
karo atašė Prancūzijoje, 1930 m. išleido kny-
gą prancūzų kalba. Ši knyga, kurioje rašoma
apie 1926 m. valstybės perversmo reikalus, su-
silaukė dėmesio, bet ji nepatiko Lietuvos val-
džios viršūnėms ir V. Skorupskis buvo atšauk-
tas iš Paryžiaus, o paskui išvarytas į atsargą.
A. Veilentienė siūlė tą knygą gauti ir pasižiūrėti,
kas gi ten buvo rašoma. Konferencijos dalyvis
dr. J. Vaičėnas iš salės replikavo, kad matė
šią knygą Lietuvoje vienos bibliotekos Retų
spaudinių skyriuje.

Jau po konferencijos man kilo idėja pa-
bandyti šią knygą rasti naudojantis interneto
paieška. Ir ką gi, pasirodė, kad Vlado Sko-
rupskio knyga¹ yra Lietuvos nacionalinėje

M. Mažvydo bibliotekoje. Knyga užtinkama
ir kai kuriose užsienio bibliotekose, net gali-
ma užsakyti jos suskaitmenintą kopiją, kurios
failas paskui atsisiunčiamas internetu PDF for-
matu. Tiesa, ši paslauga mokama. Užsakant per
EOD eBooks sistemą, tai kainuotų 27,75 euro,
o suskaitmenintą kopiją parūpintų Estijos na-
cionalinė biblioteka, kuri turi V. Skorupskio
knygos egzempliorių². Suskaitmenintą knygos
kopiją galima užsisakyti ir įrašyta į CD/DVD
ROM laikmeną, kuri bus išsiųsta įprastu paš-
tu, tačiau tai kainuotų šiek tiek daugiau. Yra
galimybė užsisakyti atsiųsti paštu ir popieriuje
atspausdintą kopiją (reprintą), tačiau skaitme-
ninis knygos variantas turi svarbų pranašumą,
mat čia gauni ne tik faksimilinį knygos origina-
lių puslapių atvaizdą, bet ir automatinio teksto
atpažinimo programa generuotą visą tekstą,
kuriame įmanoma automatinė paieška su ats-
kirais žodžiais. Tada, jei nori, gali naudoti ir
select copy paste komandas, taip perkeldamas
pageidaujamas knygos teksto dalis į norimą do-
kumentą.

Šis mažo bibliografinio „atradimo“ faktas
rodytų, kad mokslinės konferencijos, kuriose
specialistai betarpiškai bendrauja, gali ne tik
reprezentuoti jau atliktus tyrimus, bet ir ska-
tinti naujas paieškos bei tyrinėjimų idėjas. O
daugiau įdomių minčių kilo ne tik man, bet ir
kitiems konferencijos dalyviams, – tai išaiškėjo
iš tarpusavio pokalbių. Kaip visada, tiesioginis
kolegų bendravimas konferencijos metu ir vė-
liau vienaip ar kitaip inspiruoja naujas publika-
cijas. Tai ir yra vienas iš esminių motyvų, ko-
dėl mokslines konferencijas reikia rengti. Dėl
to norėtusi padėkoti Lietuvos mokslo tarybai,
parėmusiai šią konferenciją. Jos organizavimą
labai palengvino ir tai, kad Vilniaus universi-
teto Istorijos fakulteto dekanas ir kartu Naujo-
sios istorijos katedros vedėjas prof. dr. Zenonas
Butkus ir kiti katedros darbuotojai (visų pirma,
doc. dr. Saulius Kaubrys), rodydami iniciaty-

¹ *Skorupskis V.* La résurrection d'un peuple 1918–1927 : souvenirs d'un témoin des événements militaires en Lithuanie. Paris: Charles-Lavauzelle, 1930. 149 p.

² Prancūzijoje 1930 m. išleistas Vlado Skorupskio knygos užsakymo formuliaras *eBooks on demand* portale. Prieiga internetu: <http://www.books2ebooks.eu/odm/orderformular.do?formular_id=83&sys_id=b2466595> [žiūrėta 2012 02 28].

vą surengti konferenciją, susilaukė Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos vadovybės pritarimo. Tai užtikrino ne tik gerą tarptautinio mokslinio renginio organizavimą, bet ir jo viešumą. Konferencija buvo transliuojama televizijos kanalu „Seimas – tiesiogiai“, jos vaizdo įrašas taip pat yra prieinamas per Lietuvos Respublikos Seimo interneto svetainę³.

Vertinant III Seimo veiklą ir likimą, 1926 m.

³ Tarptautinės mokslinės konferencijos „Lietuvos III Seimas – 1926–1927 išbandymų metai“ (2011 12 09) vaizdo įrašas. Prieiga per internetą: <http://media3.lrs.lt/SEIMAS2010/2011/RENGINIAI/20111209_1000_OR.wmv> [žiūrėta 2012 02 28].

gruodžio 17 d. įvykusį valstybės perversmą ir tolesnę įvykių eigą, kai į priekį yra gerokai pasistūmėję Lietuvos ir gretimų šalių istorikų tyrimai aptariama problematika, kai turime ne tik savojo autoritarinio režimo, svetimų totalitarinių diktatūrų Lietuvai primestos tvarkos patirtis, bet ir atsikūrusios nepriklausomos Lietuvos parlamentinės demokratijos sąlygas, reikia naujesnių požiūrių iš istorinės distancijos ir naujų interpretacijų. Lietuvos žiniasklaidoje jau pasirodė publikacijų, kuriose remiamasi konferencijos dalyvių iš tribūnos išsakytomis mintimis, o tai vienas ženklų, kad konferencijos medžiaga turės išliekamąją vertę.

Arūnas Vyšniauskas